

Abstract

A glimpse into my diasporic life in Saudi Arabia, the hidden trans-universe of a trans woman in a conservative Islamic country. A love story with a man in the time of pandemic, along the temporary search for freedom amid the restrictions and crisis, and staying across borders in spaces hostile to LGBTQIA+ rights. Being here in a patriarchal space where I could not bare my identity is both a stand and an uncertainty. This is not only a form of resilience but also an anchor to a silent struggle and protest.

Keywords

LGBT rights,
trans woman,
OFWs, Middle
East, COVID-19

TRANSFINITY DIARY

STEFANI ALVAREZ

IKALAWANG PAGKAKATAONG MAGKAKASAMA kami ni Michael sa pagsalubong sa Bagong Taon. Nagkakilala kami noong Pebrero 2019. Nagbalik siya sa Germany ng anim na buwan. Muli kaming nagkita Setyembre na, pagkatapos ng apat na araw na bakasyon ko sa Abu Dhabi. Sasabihin ko, marami ang nais magtanong kung papano at saan nga ba kami nagkakilala. Sa totoo lang, marami rin kaming bersiyon. Depende sa nagtatanong. Depende sa sitwasyon. Kaya sasabihin kong nagkakilala kami sa cafe sa isang hotel sa Saudi Arabia. Humihigop ako ng Americano habang sinisilip ang nobelang *The Metamorphosis* ni Franz Kafka. *Die Verwandlung*, aniya sa wikang Aleman. Simula noon, marami kaming kuwentuhan tulad ng ipinagmamalaki niyang si Goethe, kasama na sina Mozart, Kundera, at iba pa. Na-inspire pa nga akong isulat noon ang isang dagli na pinamagatan kong *Der dichter und denker* (Of poets and thinkers). Nobyembre 2019 nang yayain niya akong isama sa Germany. At ipinagdiwang namin ang taong 2020 sa Zingst, isang isla sa katimugang bahagi ng Baltic Sea. Makalipas naman ang isang buwan, sa loob ng dalawang linggo binisita namin ang

Berlin, Hamburg, Dresden at ang kaniyang hometown, ang Leipzig. Bungad ng Marso sa aming pagbalik sa Saudi, nagsimula ang sunod-sunod na lockdown at travel bans dahil sa COVID-19 crisis. At sa tulad naming bi-national at unmarried partners sa Germany man o Pinas ay maaaring magkawalay dahil sa restriction ng travel ban. Nagpasya kaming hindi umuwi sa kani-kaniyang home country. At manatili sa Saudi Arabia kung saan kasalukuyang naninirahan at nagtatrabaho. Parang naka-house arrest kami sa loob ng isang compound sa Al-Khobar. Nagsimula sa work-from-home hanggang sa no-work-no-pay. At sa kasamaang palad, dumating ang panahong kasama ako sa libo-libong OFWs na nawalan ng trabaho. Lubos ang pasasalamat ko at laging nariyan si Michael, aaminin ko, lalo na sa pinansiyal na pangangailangan para sa mga bayarin at pati sa suportang ipapadala sa aking pamilya. Pagkalipas ng anim na buwan, nagkaroon kami ng pagkakataong makapagbiyahe pa-Dubai. Dumaan sa PCR tests at safety regulations. Pahirapan man ngunit sinubukan naming hanapin ang kalayaan kahit pansamantala. Pinasyalan namin ang tuktok ng Burj Khalifa, ang napakaenggrandeng Atlantis—The Palm at siyempre pa sa loob ng labing-apat na araw tinatanaw namin ang dramatikong dapithapon at ang dalampasigan ng Jumeirah. Noong Disyembre muling nagbukas ang Bahrain. At sa kabila ng panliligalig ng pandemya, tanging inaasahan na lang namin sa ika-28 palapag ng Wyndham Hotel sa Juffair ay ang ipagdiriwang ang Pasko at sasalubungin ang isa na namang Bagong Taon.

Agaw-dilim na at nagsimula nang maging abala si Michael sa videocall at mga pagbati mula sa kaniyang pamilya sa Germany. Tahimik akong tumabi sa kaniya at paminsan-minsang isinisingit niya ako sa kumustahan at pagkaway. Hinintay namin ang huling sulyap ng araw, animo'y pagpapanatili nito sa aming memorya. Tulad sa iba't ibang uri ng mga paghihintay, at ng mga pananatili na laging binubulahaw ng mga pangamba at pag-aalala. Ipinakita niya sa akin ang kuhang retrato. At sa susunod na pagsasalaysay ko, hindi na ako magsisimula sa kung saan at sa kung paano kami nagkakilala. Di ko na rin babanggitin sina Goethe o Kafka. Kundi sa isang munting alaala— nakaupo kami sa balcony, tinatanaw ang huling dapithapon ng 2020.

19.09.19, 18:00 (GMT+3)

Alas-sais ng gabi ang napagkasunduan naming oras na magkita sa aking apartment. Excited ako. Ilang buwan ding wala kaming contact sa isa't isa. Nagtaka nga ako noon. Pebrero nang bigla na lang siyang nawala.

Ni hindi man lang nagpaalam. Gusto ko sanang magtanong sa kaniyang kasamahan sa trabaho ngunit parang nakakahiya naman. Parang wala naman akong karapatang maghanap sa isang lalaking nakilala lang sa isang coffee shop, na minsan nakakuwentuhan tungkol sa mga libro, manunulat, at kompositor.

Nasa AbuDhabi ako nang bigla siyang nagparamdam. Agad kong sinabi na magkikita kami pagbalik ko sa Saudi Arabia. Kagagaling lang din niya sa Germany mula pa noong Pebrero. Kaya pabiro ko siyang sinisi sa kaniyang pag-alis nang walang pamamaalam.

Pagbukas ko ng pinto, tiningala ko ang kaniyang mukha. Parang naninigurado ako kung siya nga ba talaga ang aking nakilala noon habang nagbabasa ako ng nobela ni Kafka. Namumula pa rin ang kaniyang pisngi sa tuwing ngumingiti. Inalok ko siya agad ng kape. Magkatapat kaming nakaupo sa sofa habang humihigop sa tasa. Isa na namang mahabang kuwentuhan ito. At hinintay kong simulan niya. Muli niyang sinipat ang oras sa kaniyang cell phone. *I am not late*, pahayag niya. Napaka-precise ng mga Aleman sa oras. Ayaw nilang ma-late. Iyon ang naoobserbahan ko sa ilang katrabaho na laging may 10 hanggang 15 minutong palugit kapag uma-attend ng meeting o kaya may appointment sa aking amo.

Birthday raw kasi ng kaniyang panganay na anak. Binati niya sa video call kanina bago pumunta sa akin. Ika-20 kaarawan ni Sophie. Ipinakita niya sa akin ang retrato. Walang duda at di ikakailang anak niya. At di ko kailangang magsinungaling na kamukha niya. Sabi nga rin daw ng kaniyang mga kaibigan na ito ang kaniyang female version.

Your mini-me version, patawa ko pa. Napahalakhak siya.

Walang ipinagbago sa aming pagkukuwentuhan. Nag-uunahan pa rin kami sa mga nais naming ikuwento. Ngunit sa pagkakataong ito, nahihiya akong ikuwento ang tungkol sa apat na araw ko sa AbuDhabi. Hindi na niya dapat malaman iyon. Isa sa mga bagay na maaaring di niya maiintindihan sa gayon.

18.12.20, 15:32 (GMT+3)

Noong Hulyo pa ako nawalan ng trabaho. Kasama ako sa libo-libong OFWs sa Saudi Arabia na apektado sa krisis na dala ng pandemya. Maaaring sabihin kong masuwerte pa rin ako kahit papaano dahil narito si Michael na umaalalay sa akin, mula pinansiyal hanggang emosyonal na pangangailangan. Ngunit kakaiba pa rin ang pakiramdam na mawalan ng trabaho, mawalan ng kinikita, na siyang panustos ko para sa sarili at

lalo na sa pamilyang umaasa sa akin sa Pinas. Nasa pangangalaga ko ang aking 70-taong gulang na ina, kasama ang dalawa kong pamangkin (anak ng bunso namin na kasalukuyang nakapiit sa Caloocan City Jail; sinaksak ang kainuman, murder ang kaso). Kargo ko ang dalawang ito. Si Jade, nasa hayskul at si Yanyan, sampung taong gulang at nasa elementarya; dahil noon pa man, ako ang panganay at ako ang tumatayong ama. Mahirap nang balikan pa ang ilang dekadang nagdaan. Gusto ko nang kalimutan ang pinagdaanan naming mag-ina nang abandonahin kami ng aking ama, anim na taong gulang pa lang ako. Kaya namulat ako sa murang edad na may pasan-pasan akong responsibilidad.

Ikinuwento ko rin ito kay Michael. Isang bukas na aklat ako pagdating sa kuwento ng aking buhay. Sabihin pa, ibinuyangyang ko na ang aking kaluluwa nang ilabas ko ang aking unang libro, *Ang Autobiografia ng Ibang Lady Gaga* na binubuo ng aking mga salaysay ng danas sa Saudi Arabia.

Kalagitnaan ng Disyembre, bago bumungad ang taong 2021, isang collaboration project ang inalok sa akin. At lubos rin ang aking pasasalamat sa inihandog na 1,500 USD royalty. Tatlong buwan ang agad kong ibinayad para sa aking housing amortization (sa bahay na inilaan ko at kung saan ngayon nakatira si Mama at ang dalawa kong pamangkin), at nagtabi rin ako para sa tatlong buwan na panustos nila. Ito yata ang pinakamalaking pera na natanggap ko sa ngalan ng sining. Si Michael ang tumayong direktor at cameraman sa nilikha naming isang performance art video para sa nasabing proyekto. Inabot ko sa kaniya ang 10% ng royalty. Napahalakhak siya. *Keep your money, don't give it to me*, pabulong niyang sabi at niyakap ako. *Meine maus...* ito ang tawag-lambing sa akin.

Animo'y isang home video memorabilia at collage ng mga retrato namin mula nang magkakilala kami sa Saudi Arabia, hanggang isinama niya ako sa Germany, ang bakasyon namin sa Dubai, UAE at ang selebrasyon ng Bagong Taon sa Bahrain. Sumasaliw sa background at video clips ang "Always Remember Us This Way" ni Lady Gaga at Bradley Cooper na naging inspirasyon namin. Isang 4-minute art video ang kinalabasan na umangkop sa temang Bidyoke Project sa nasabing kolaborasyon. Ipinasilip ko rin sa kaniya ang intro na isinulat ko na may English translation.

Ganito ko nais ikuwento ang aking pangingibang-bayan. Ganito ko nais simulan ang aking pagsasalaysay. Taong 2008 nang magpasya akong makipagsapalaran sa Saudi Arabia. At sa tulad kong trans woman na walang

karapatang iwagayway ang aking pagkakakilanlan, ang pananatili ko sa Gitnang Silangan kundi man katatagan ay isang tahimik na pagkapit sa paninindigan.

Mapanukso ang disyerto, mapanghalina ang kinang ng riyals. Ilang Arabo rin ang aking nakarelasyon madagdagan lamang ang pangangailangan, maitawid ang pangungulila at samo't saring pangamba. Ngunit pagkatapos ng lahat, ng maraming magdamag, maiiwan akong hubo't hubad sa kama at sa katotohahan. Lagi't laging bitbit ang puso at pangarap para sa naiwang pamilya sa Pinas. Ang aking paglayo ay isa ring pangako ng pagbabalik.

Hindi ko man tiyak ang bukas, ngunit mananatili akong OFW, anak, kapatid, manunulat, bakla, reyna, puta, et cetera. At ako ang Ibang Lady Gaga.

31.12.20, 16:56 (GMT+3)

Agaw-dilim na at nagsisimulang maging abala si Michael sa video calls at mga pagbati mula sa kaniyang pamilya sa Germany. Unang-una lagi at halos araw-araw na nangungumusta ang kaniyang stepfather, si Horst. Dekada nang nag-iisa ito sa buhay ngunit masayang ipinasilip sa amin ang kaniyang Christmas tree at ang snow sa Frankfurt. Sunod naming nakausap si Sascha, ang kaniyang bunsong anak na lalaki na nasa Hamburg na noong nakaraang Bagong Taon ay nakasama namin ng buong linggo sa Zingst, ang isla na isa sa Germany's most beautiful peninsula. Kasama kami sa daan-daang taong naroroon sa dalampasigan upang tunghayan ang dalawampung minutong fireworks display. Nasa tren si Sascha papunta sa kaniyang ina para sa selebrasyon habang kausap kami. Si Sophie naman ang panganay niyang anak na may-asawa na't naninirahan sa Lower Saxony. Isa siya sa pinakapaborito naming Facetime caller araw-araw kasama ang kanilang alagang si Oskar, isang AmStaff. Si Jolene, ang kaniyang stepdaughter na na-meet ko rin noong Pebrero sa Dresden na kahit sa kasalukuyan ay naka-quarantine at nag-iisang nagdiriwang ay saglit ring bumati ng *Frohes neues Jahr*. Gayundin ang buong pamilya ng kaniyang pinsan na si Sabine at ang asawa nitong si Reiner sa Eilenstedt na dinalaw namin noon ding ikalawang pagbisita ko sa Germany.

Inabala ko ang aking sarili sa pagluluto ng baby back ribs in Sprite and barbeque sauce kahit may reservation kami sa isang resto bar para maki-countdown sa Bagong Taon.

Excited man sa selebrasyon ngunit nag-alala kami sa aking visa dahil hanggang ika-30 Disyembre lang ang pananatili ko sa Bahrain at dapat makabalik na sa Saudi Arabia. Naabutan kami ng dalawang linggong travel ban kaya hindi kami makabalik sa Saudi. Mabuti na lang at agad

na pinagbigyan ako ng aking sponsor ng kahilingan kong one-month extension.

Sinilip niya ang aking mukha. Nais basahin ang tinitimpi kong katahimikan. Kasintahimik ng nakalapag kong cell phone sa lamesa. Animo'y may itinatagong pagtatampo ang telepono kong ni hindi man lang tumunog buong araw. Paminsan-minsan ko lang sinisilip dahil sa Facebook update. Nais ko sanang banggitin ang aking pamilya sa Pinas. Nais ko sanang isa-isahin ang hinihintay kong mga pagbati tulad niya.

Nilapitan niya ako. Wika niya, naiintindihan niya ang aking nararamdaman. May mga pagkakataong naghihintay ang tulad naming nawalay sa kaniya-kaniyang pamilya. Mga panahong umaasang may maghahanap, o mangungumusta sa sinumang nangingibang-bayan; silang mga malayo sa tahanan, sa kani-kanilang pinagmulan.

Ramdam ang maaliwalas na panahon. Tanaw ang mapayapang Al-Fateh Grand Mosque katapat ang engrandeng Gudaibiya Palace at sa di kalayuan ang pumapalibot na Persian Gulf sa ang matatayog na gusali sa Manama. Limitado pa rin ang galaw at nakaalerto pa rin sa COVID-19 crisis. Tanging inaasahan na lang naming sasalubungin ang inaabangang bagong taong 2021 sa Bahrain.

Sa ika-24 na palapag ng apartment suite sa isang hotel sa Manama, muli kaming naupo sa balcony. Marahang-marahang namamaalam ang araw. Ang akala ko noon, nakakaluha ang patuloy na paglayo tulad ng labindalawang-taon ko nang paulit-ulit na pag-alis. Ngunit mas nakakaluha sa kung papaano ilarawan sa pinakamagandang paraan ang paghahintay at pag-aasam sa kabila ng pinakamatinding pagkamingaw at kalungkutan.

27.02.21, 15:00 (GMT+3)

Dumarating sa isip ko minsan na wala akong utang sa tinatawag nating *buhay*, ako ang dapat maningil sa maramot na kapalaran. Ngunit iniisip kong masuwerte ako sa pagkakataong nagbukas sa akin ang pagkakataong maibahagi ko ang aking karanasan. Isang biyaya na may kakayahan akong isalaysay sa pamamagitan ng pagsusulat. Sa pagsusulat ko mas napapatibay na maging saksi ang sarili sa pakikipagbuno sa buhay.

Maski si Michael, aminado siyang napakarami rin niyang reklamo sa buhay. Hindi natin maiiwasan iyon, tagubilin niya na sa pareho naming himutok. Maaaring naging magkaramay kami lalo na sa danas ng aming mga ama. Hindi man sadyang magkapareho ngunit tulad ko rin siyang

nangulila at uhaw sa atensiyon ng ama. Nagdiborsyo ang kaniyang mga magulang nang limang taong gulang si Michael. Naiwan silang dalawang supling na solong itinaguyod ng kaniyang ina. Sa panahong namulat siya sa pagkakahati ng Germany na dulot ng WWII, nagpasya si Michael na lisanin ang East Germany dahil sa kaniyang political stand (lalo na sa di makatarungang pamamalakad ng Soviet Union) sa gitna ng tensyon sa panahon ng Cold War. Lulan siya ng tren kasama ang kaniyang kapatid na babae papuntang Czech Republic hanggang sa final station sa Budapest, Hungary. At mula sa Hungary tinawid ng sinasakyan nilang taxi ang Vienna hanggang sa marating ang West Germany. Dalawang gabi silang nanatili sa *Fluechtlings camp* upang magparehistro bilang refugees. Higit sandaang Aleman din ang nagbuwis ng buhay upang tawirin ang Berlin Wall na siyang nakabakod sa nahating bansa simula 1961 hanggang sa makasaysayang pagguho nito noong ika-9 ng Nobyembre 1989. Nang mag-asawa siya at nagkaroon ng dalawang anak, humantong sa diborsyo. Ang pagkawasak ng kaniyang sariling pamilya. Ilang taon ding pinagnilayan niyang lumayo. Sinipi niya ang kaniyang nararamdaman sa librong *The Unbearable Lightness of Being* ni Milan Kundera, na ang isang naghahangad lumisan sa kaniyang tahanan ay tanda ng kaniyang kalungkutan. Taong 2013 nang magpasya siyang mag-Saudi. Tulad rin ng isa sa mga kadahilanan ng mga nangingibang-bayan, pinili ni Michael na lisanin ang Germany para sa mas malaking sahod. Sabi ko naman, para sa mga Pinoy, dahil sa kawalan ng mapapasukang trabaho kaya napipilitan ang karamihan na mag-Saudi.

Ngunit mas ipinagtataka niya ang pananatili ko rito sa Gitnang Silangan maliban sa mas malaking pasahod at oportunidad, kundi dahil sa tulad kong trans woman. Ipinaliwanag ko sa kaniya ang ilang kasagutan ko, kaugnay na rin sa isang online forum na naimbitahan ako bilang speaker. Matagal nang nagsisikhay ang tulad ko sa gitna ng patuloy na banta ng social taboos, sexual assault, racism, at diskriminasyon. Ito ay munting siwang lamang sa pagpapasilip sa buhay-diaspora, ang pantindig ng isang trans woman sa kabila ng pagkondena sa aking pagkakakilanlan. At lubos akong naniniwala na ang pananatili ko sa isang espasyo na walang kinikilalang karapatan at nililimitahan ang tinig ng kababaihan at LGBTQIA+ community, kundi man isang katatagan, ay mananatiling isang tahimik na protesta at paglaban. Ngunit ipagpalagay nating sa Pilipinas ang aking kinalalagyan. Mararanasan ko pa rin ang ibang dimensiyon ng mga pagsubok. Nasaksihan ko sa aktuwal, at sa birtwal na realidad ang lahat-lahat. Tinimbang kong mas nakakatakot sa Pinas kaysa Saudi bilang

trans woman. At binanggit ko ang mga pangalang Jennifer Laude, Jessa Remiendo, Heart Pontanes, Madonna Nierra. Ilan lamang sila sa mga dahilan kaya patuloy ako, kasama ang iba pa na tumitindig at lumalaban.

Sa kasalukuyan, naging banta ang pandemiko, lalo na sa katayuan ko, sa kababaihan, sa gender-equality. Bakit naging dagdag itong panganib? Halimbawa na lamang na mas marami ang nawawalan ng trabaho o kaya isinuko ang kanilang mga trabaho dahil sa krisis. O kaya kung masuwerteng napanatili ang trabaho, sabihin nating umangkop sa flexible working structure at remote working mode na masasabi ko ring game-changer para sa women's career. Parehong nagsusulong ng productivity habang bini-blend ang trabaho at buhay sa loob ng isang silid sa panahon ng curfew at lockdown. Ngunit mas maraming pangyayaring nagpabigat sa paniniwala at paninindigan. Maaaring bentahe para sa kalalakihan o kahit sabihin na lang nating marami din naman sa kalalakihan ang may pagpapahalagang makipagtulungan upang harapin ang new normal. Sabihin nating mas may panahon o pagkakataon ang bana at asawa, o ang magkapareha na gumawa ng higit pa at makamit ang ilang mga bagay sa kanilang pagtutulungan. Ngunit nalilimitahan ang babae pagkatapos nito. Dahil paurong din ang pagtingin at nagiging *normal* na hanggang sa tahanan lamang ang hangganan ng kababaihan kung wala silang trabaho sa labas. May nakaatang na tungkulin ang babae sa lipunan. Ngunit nababakuran ito ng new normal. Sa huli, ang mga kababaihan ay nagsasakripisyo nang mas mabigat na pinsala sa mga panahong tulad nito. Nahaharap sa economic insecurity. Malinaw na mas pinalala pa ang aking katayuan, ang di pagkakapantay-pantay sa istruktura sa lipunan na may koneksiyon o kadahilanan tulad ng identity, ethnicity, class, at disability.

Napangiti siya sa mahaba-haba kong paliwanag. Binuklat ang isang libro na nasa tabi ko. "So, this is all about *I Have Something To Say: Women Writers on Political Maturity and Substance in Writing?*" Tukoy pa niya sa nakaipit na papel sa libro.

Pandemiko at ang Puki Ko

Hindi ko ito sisimulan sa 'A Room of One's Own' ni Virginia Woolf. Hindi ito ang isang mahabang argumento sa literary tradition, at iba pang kahinaan at kakulangan ng kababaihan sa mga nagdaang siglo at maging sa kasalukuyan.

Ngunit hihiram natin ang tinatawag niyang silid.

Ang silid na ito ay isang piitan ng sunod-sunod na lockdown, mapaminsalang kalamidad, ng takot at mga pangamba, ng pananatili at pagpapatuloy.

Ang espasyong ito ay isang pagsusuri sa loob ng pag-ako bilang “ako,” bilang babae sa panahon ng pandemiko.

Ang espasyong ito ay pagsusuri sa labas bilang isang manunulat, OFW, kapatid, anak, bakla, reyna, puta, et cetera.

Hindi na ito ang panahon na kailangan kong magpapakilala. Buburahin ko ang aking pangalan. Huhubarin ko ang pag-aangkin sa aking mga kuwento. Haharap akong walang saplot. Huwag ninyong hanapin ang puki sa pagitan ng aking mga hita. May clitoris ang aking utak. Nananaginip ang aking matris. Pinagpala ang sinapupunan sa aking puso.

Tuwiran kong pahayag na hindi basehan ang pagkakaroon ng puki kundi ang pagsusuri at ang sarili. Unang-una ang walang katapusang pakikipagbuno sa mga katanungan at pagninilay sa existence bilang babae. Huli, ang pagpapahayag sa sarili na *ako-bilang-babae*. Kung tutuusin, maaaring napaka-convenient ngunit isang payak na pagpapakahulugan sa pag-ako sa pagkakakilanlan. Katulad ito nang musmos pa ako at magsisimulang baybayin ang bawat letra ng aking pangalan: isang pagtuklas. At kalaunan, bawat kudlit, guhit ng titik ay nabubuo ang isang pagkakakilanlan.

Nais kong banggitin ang isang tula ni Joi Barrios, “*ang pagiging babae ay pamumuhay sa panahon ng digma... Sa huli’y naunawaan kong ang pagiging babae ay walang katapusang pakikibaka para mabuhay at maging malaya.*” Maaaring nagsimula ako sa self-expression gamit ang autobiographical at confessional style na pagsusulat ngunit kalaunan ang sining na ito ang humubog sa aking pananaw, ang sining na ito ay tumining sa pagyakap ko sa iba’t ibang mukha ng aking pagkatao: bilang OFW na *nangangakong magbabalik pagdating ng panahon, balot man ng panaginip o hihimlay sa isang kahon*; bilang mariposang papagaspas, forever na pagpalain ni Bathala ang aking kariktan; bilang puta na kung minsan survival din ang pagpapababoy, *may talinghaga ang aking laman, isang metapora ang aking kahubdan*; litanya ko, *kailangan kong lumikha at kailangan kong magputa, sa pagpuputa ko nalilikha ang aking mga kailangan*; bilang etsa-puwerat inisnab ng lipunan, lilikha ako ng sining na hindi sinusukat ang lawak at lalim ng dagat, kundi patuloy kong tataluntunin ang mga mumunting lagusan, kahit maruming estero ma’y malayang maglalayag hanggang sa marating ang karagatan. Laging magpapaalala sa akin na hindi lang pagsalungguhit sa *kung sino ako* ngunit sa hamon at sa patuloy kung pagtatanong: *para kanino ako nagsusulat?*

Maaaring sabihin natin para sa personal expression lamang. O simpleng *personal lang kaya huwag ninyo akong pakialaman*. Iyon din ang akala ko noon. At kung paanong ang personal ay politikal. Ang iyong pagkakakilanlan, ang kabuuan mo bilang ikaw sa loob at labas, ang kaugnayan mo sa iyong sarili at sa lipunan. Dito ako natutong magbunyag, magsalita, at magsulat. Ito ang aking pagkamulat.

14.03.21 00:00 (GMT+3)

Kailangan kong makahanap ng trabaho. Nambubulahaw sa akin ang hamon ni Virginia Woolf: “*A woman must have money and a room of her own if she is to write fiction.*” Higit sandaang job application online ang aking ipinadala sa expatriate.com at linkedin.com. Mabibilang lang ang tumugon na hindi ako kabilang sa naka-lineup na aplikante. Karamihan “Application viewed” ang makikita sa status. Iyong iba naman babaratin ang salary offer lalo na’t alam nilang marami ang nawalan ng trabaho sa kasagsagan ng pandemic crisis. Kahit pa nagdiwang ang maraming expat sa reporma ng *kafala* (sponsorship) system sa Saudi Arabia, na magkaroon ng kalayaan ang karamihan sa paghahanap at paglipat sa kompanya, madali ang proseso sa pagre-request ng re-entry at exit visa, lisensiya, at iba pang kahingian na deka-dekada na ring problema ng mga migrante. Ngunit sa kabila nito, hindi kasama ang mga DH (domestic helpers), drivers, at iba pang overseas workers na nanunungkulan nang direkta sa kanilang kafala o *kafeel* na dapat sana’y nauunang mabigyan ng pansin ang kanilang kapakanan. Sila ang mas nakapain, ultimo pasaporte nila ay hawak ng abusadong employers. Silang nasa bakuran ng kani-kanilang mga mapagsamantalang amo.

Isang kompanya ang kumontak sa akin para sa isang interview noong Enero, dalawang linggo matapos makabalik kami ni Michael mula sa Bahrain. Tatlong hakbang ang kailangan kong ipasa: una, ang preliminary interview ng HR; ikalawa, ang one-on-one interview sa Project Manager; at panghuli, ang final interview sa aking magiging amo, ang Facility Management Director sa isang global energy industry hub sa Saudi Arabia. Kinumpirma ng HR na pumasa ako sa tatlong magkakasunod na interview at hinihintay lamang nila ang approval ng direktor. Naghintay ako ng halos dalawang buwan. Limang araw na lang ang natitira at mag-e-expire na aking *iqama* o resident ID. Kailangan kong makahanap ng kompanya na siyang magpoproseso sa transfer of sponsorship ng aking residency. Nagdesisyon si Michael na bayaran muna

namin ang renewal. Nagkakahalaga ng 650 Saudi Riyal (8,400 Philippine Peso) ang renewal processing fee at 8,407 Saudi Riyal (108,800 Philippine Peso) para sa isang taong work permit. Hindi ako makatulog nang gabing iyon. Malaki-laking pera iyon na dapat ay kargo ng bagong kompanyang mapapasukan ko. Kaya kailangan kong makumpirma ang employment offer, kasama na roon ang pagproseso sa aking iqama at work permit. Nakaramdam ako ng hiya kay Michael. Dahil simula pa noong Hulyo 2020 nang mawalan ako ng trabaho, laging naroon siya sa pagsalba sa natitirang pag-asa na makahanap ako ng trabaho. Napag-usapan namin noon ang planong sa Pinas kami mamalagi kung wala nang pagkakataon. Sasama siya sa akin. At dahil na rin sa travel ban sa kasalukuyan, hindi ito mangyayari sa lalong madaling panahon. Ikalawang plano namin, ako ang tatangayin niya sa Germany. Ngunit sa nakikita niyang kalagayan, hindi pa siya handang isuko ang trabaho at tuluyang magbalikbayan. Kaya nagdesisyon siyang bayaran ang aking papeles, magkasama lamang kami lalo na sa panahon ng walang katiyakan. Matibay ang tiwala niya sa akin. Kahit noong panahon ng aking interview, naroon siya. Siniguradong maayos ang laptop camera, speaker, at internet connection para sa online interview. Pati nga kuwelyo ng blouse ko, inaayos ang pagkakaipit nito sa aking blazer. Nakaantabay siya. Pinapatibay ang aking loob. *Congrats*, at niyakap niya ako. Sabi niyang sigurado siyang ang trabahong iyon ay nakalaan sa akin. At idinugtong ang wika ni Goethe, *Eine richtige Antwort ist wie ein lieblicher Kuß*. At tanging itinugon ko, ang isang halik.

Binuksan niya ang kaniyang bank account. Ipoproseso na namin ang renewal at payment online na nagkakahalaga ng higit sandaang libong piso. Pinigilan ko siya. Muli kong pahayag na magbalik Pinas na lang ako. Umiling siya. Ayaw niyang magkawalay kami. Pinayuhan niya akong mag-email uli sa Project Manager tungkol sa job offer at sponsorship. Nagdilang-anghel ang Archangel Michael sa buhay ko. Sa araw ding iyon ay pinapunta ako sa opisina ng nasabing kompanya. Buong pasasalamat ko at malugod kong tinanggap ang offer of employment bilang Senior Administrator. Sumalang ako kaagad sa isang awareness session tungkol sa company policy and procedure. Nabanggit ang ethics guidelines. *Perfectly great* ayon pa sa Project Manager sa suot kong white blouse at blazer pares ang black cigarette trousers. Ngunit base sa hawak kong brochure tungkol sa corporate grooming, kailangan kong iksian ang aking one-length bob hairstyle. Muling nagbalik sa akin ang taong 2008. Pinaputol ko ang hanggang balik na buhok para lang makatawid sa

Gitnang Silangan. Blondie pa iyon, Britney Spears-inspired. Para sa karir, kailangan kong magpakatatag tulad ni GI Jane; o kaya ang natatanging pagganap ni Natalie Portman sa *V for Vendetta*; o maging kahanga-hangang mandirigmang si Mulan; o ang masaklap na buhay ni Fantine sa *Les Miserables* na handang ialay ang lahat pati pumpon ng kaniyang buhok alang-alang sa kaniyang mahal sa buhay. Character role lang ito. Hindi pagbabalat-kayo. Hinawi ko ang aking bangs. Tila naririnig ko ang pagtataray ng karakter ni Orlando sa isa pang aklat ni Virginia Woolf, *I'm sick to death of this particular self. I want another.*

15.03.21, 09:00 (GMT+3)

Eksaktong alas-nuwebe ang dating namin sa vaccination center. Sa Prince Mohammad Bin Fahad Hospital sa Qatif ang appointment namin ni Michael. Nasa 40-45 minuto ang layo mula sa Alkhobar kung saan kami nakatira. Doon lang kasi ang may pinakamalapit na available slot. Napakaayos at mabilis ang kanilang procedure mula sa pagkumpirma sa appointment hanggang sa registration. Ilang saglit lang nasa waiting area na kami. Hindi ako malay na sa reception pa lang ay binigyan ako ng priority number with guardian (si Michael). *Mr. and Mrs. Brueggmann*, nang tawagin kami sa magkabilang kuwarto. Inabot ni Michael ang queue number. Tahimik kaming napangiti tulad ng maraming pagkakataon sa ilang opisina, hotel, at iba pang establisyemento. Ilang sandali lang din, tinurukan ako sa kaliwang bahagi ng aking braso ng first dose ng AstraZeneca gayundin si Michael. Paglabas ko, hinahanap nila si *Mr. Jack Alvarez* mula sa reception hanggang sa male waiting area. Ngumiti sa akin ang nars nang kumpirmahin ko ang hinahanap nilang tao base sa ipinakita kong resident ID. Agad niya akong sinamahan sa confirmation area. Inabisuhan akong sa Hunyo 6 ang second dose ng vaccine. Labinlimang minuto kaming naupo sa lobby kasama ang ilan pang nagpabakuna upang obserbahan kung may mararamdamang side effects. Tila kinikiliti pa rin si Michael habang naiisip ang pagbanggit ng *Mr. and Mrs Brueggmann*. Pinisil niya ang aking palad sabay wika sa salitang Aleman, *ja, wir sind...* Alas-nuwebe y medya, lumabas na kami sa ospital at muling binaybay ang Jubail-Khobar Highway. Isang mahaba-habang usapan tungkol sa isyu ng AstraZeneca; sa Germany na naglalayong dagdagan pa ang kapasidad nitong mabakunahan ang mamamayan; gayundin, ang kahanga-hangang aksiyon ng Saudi Arabia sa libreng COVID-19 test at vaccine, na walang pinipili kundi para sa lahat ng mamamayan. At ano naman ang katayuan ng

Pinas sa pagharap sa COVID-19 crisis? Patuloy kong pinagmamasdan ang mga buhanging tinatangay ng ihip ng hangin at ang maninipis na alikabok sa daan. Nakasusulasok. Tahimik kong nilunok ang aking katanungan.

15.03.21, 21:00 (GMT+3)

Gabing-gabi na nang makaramdam si Michael ng sinasabing sintomas sa epekto ng bakuna. Hindi na namin natapos sa panonood ang second season ng *Secret City*, isang political thriller TV series sa Netflix. Tungkol sa isang journalist sa kaniyang paghahanap sa katotohanan at pagharap sa sabwatan ng ilang awtoridad sa Australian government, na pinalala sa pag-igting ng alitan sa pagitan ng Tsina at Estados Unidos. Nabanggit ko rin ang tungkol kay Maria Ressa ng *Rappler*, ang isyu ng pagsasara ng ABS-CBN, mga pagbabanta at paninikil sa mamamahayag, at pag-atake ng press freedom ng rehimeng Duterte.

Niyaya na niya akong magpahinga pagka-off ng TV. Nanlamig ang kaniyang palad. Parang idinarang sa yelo. Niyakap namin ang isa't isa sa kama. Nararamdaman ko ang patuloy na panginginig ng kaniyang katawan. *Ordinary People*, banggit niya sa pelikulang *Pamilya Ordinaryo*. Naalala raw niya si Aries at Jane na magkayakap at namamaluktot sa maiksing kumot habang natutulog sa tabi ng kalye. *Let's find Baby Arjan*, wika ko pa habang kinakapa ang ekstrang unan. Natawa kami pareho. Matagal na naming napanood ang pelikulang ito. Tumatak sa kaniya ang buhay-kalye, na sabi pa nga niya, kaya nilang magnakaw para sa survival ngunit kailanman hindi nila ninais magnakaw ng buhay.

Nalanghap ko ang mainit niyang hininga. Hinigpitan ko pa ang pagyapos sa kaniya. Muling nanginig ang kaniyang kalamnan. Tinanong ko kung hindi ba siya nahihirapang huminga. Wala naman daw siyang nararamdamang paninikip ng dibdib. Tinanong naman niya ako kung wala akong nararamdaman tulad ng pananakit ng ulo o anumang sintomas na binanggit sa amin ng nars sa vaccination center. Iniharap ko sa kaniyang mukha ang aking palad. Inilitanya ko at umakting na Hilda Koronel sa *Insiang* ni Lino Brocka. Iyong eksenang pagkompronta ni Insiang na hawak-hawak nito nang mahigpit ang plantsa habang nakatutok sa mukha ng kaniyang ina. Muli kaming humagikhik. Sabay naming inantabayanan iyon nang libreng ipalabas sa FDCP channel bilang pakikiisa sa Women's Month celebration.

Hatinggabi na nang di pa rin kami dalawin ng antok. Tuloy pa rin ang kaniyang panlalamig. Muli naming napag-usapan ang ilang nabasang

myth at conspiracy theories tungkol sa vaccine na mas nakamamatay pa kaysa virus. Isa-isahin natin: babaguhin raw ang DNA ng tao; nakaaapekto raw ito sa fertility; maaari ka rin daw mahawaan dahil sa vaccine mismo; kung nahawaan ka na, di mo na raw kailangang magpabakuna; may ilang blood types daw na di madaling magka-virus; minadali raw ang paggawa ng vaccine kaya di ito mapagkatiwalaan o di maging epektibo; kapag nabakunahan na, di na raw kailangang mag-face mask; at ang malala, may microchip o tracking device na ituturok sa iyo. At ang pinakamalala, ito ay marka anti-Kristo.

Ilang oras pa ang lumipas, naidlip kami at muling nagising ng alas-4. Lagi siyang naiihi. Binilang niya, labinlimang beses na raw siyang pabalik-balik sa banyo. Ngunit nawala na ang kaniyang panlalamig. Ngayon naman pareho kaming nakaramdam ng pananakit ng ulo. Marahil kulang sa tulog. Kumuha siya ng paracetamol at ilang minuto lang ang lumipas naririnig ko na siyang naghihilik. Ako naman ang naiwang gising. Para siyang pusang natutulog sa kaniyang pagkakahiga. Magkalapat na nakaunat ang dalawang kamay habang nakatalungko ang magkabilang paa. Bahagya akong bumangon. Inayos ang pagkakalapat ng kumot sa kaniyang balikat, likod, hanggang talampakan. Muli kong ipinikit ang aking mga mata. Maraming kuwentong nabubuo sa isip ko, kasingdami ng mga pag-aalala, katumbas ng samo't saring pangamba. Ngunit ito na muna ang nais kong ibahagi. Ito na lang muna ang nais kong maalala.

*ngayong gabi isusulat ko ang aking mga kuwento sa pananahan
kasama ka
isasalaysay ko ito sa isang mahaba, walang patid
na pagkahimbing
sa labas ay isang tahimik na gabi, napakalalim
sa pagitan ng mga puwang na ito sa ating
kama ay niyakap ko
ang kahubdan
kasama ka
sa ilalim ng iyong kilikili, gumapang akong parang bubuwit
sa loob ng iyong tadyang, ramdam ko ang init...*

xxx